

Šlakhamr – doklad zpracování železa

Najdek na Moravě, okr. Žďár nad Sázavou, Kraj Vysočina
Středověk, novověk

0,85 km

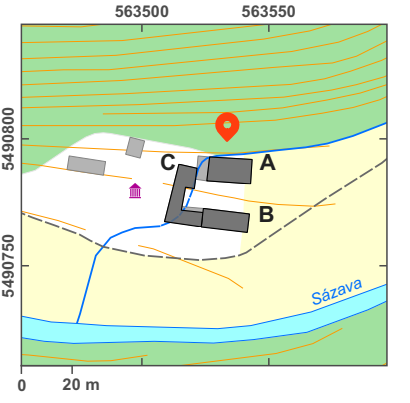
Navigační bod: N 49°33'58.31", E 15°52'42.46".

Přístup: Od penzionu Najdek v centru Najdku, místní části Hamrů nad Sázavou, po červené značce k rozcestníku Rozštípená skála (cca 850 m).

Význam: doklad zpracování železa ve středověku a raném novověku, konverze hamru na vodní mlýn za využití stávajícího vodního díla, ojedinělá expozice železářství na Vysočině, funkční zařízení.

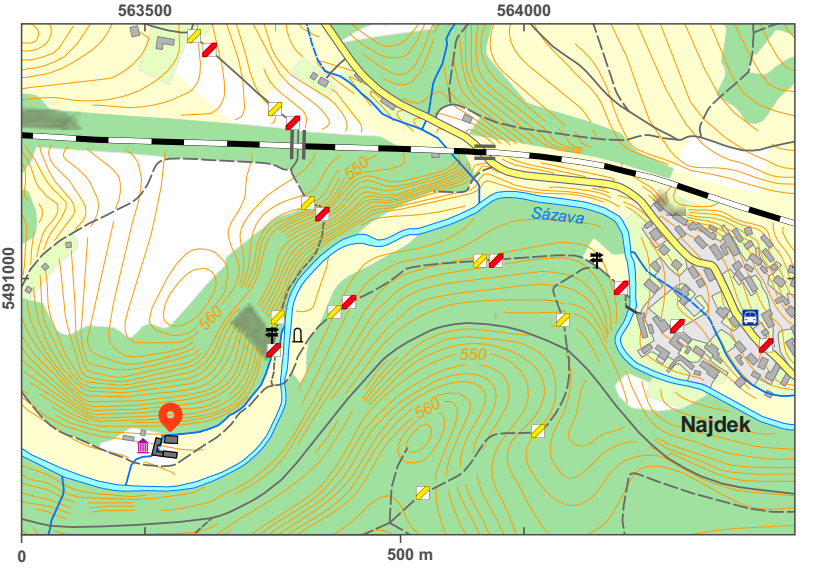
Historie: Počátky hamru Šlakhamr jsou spojeny s kolonizací krajiny na pomezí Čech a Moravy cisterciáckým klášterem ve Žďáře v polovině 13. století, respektive s obdobím následujícím po založení kláštera. Jedná se pravděpodobně o jeden z nejstarších známých *hamrů, který je k polovině 14. století spolu s dalšími hamry v okolí spojován se jménem Niklase Flexlina, rychtáře v Německém Brodě. Ten byl zároveň nájemcem hamru. Ve 14. až 17. století pracovalo v blízkém okolí několik dalších hamrů, například v Najdku (Václavův hamr), v Dolních Hamrech (Fiklův hamr), Horních Hamrech (Frendlův Hamr) a Sázavě. V blízkosti Šlakhamru, 500 m po proudu Sázavy, se nacházel patrně další, dnes zcela zaniklý a neznámý hamr. Jeho pozůstatky zůstaly pod náspem nově budované železniční trati, na místě se zachoval jen relikt náhonu. Pravděpodobně se zde podařilo zachytit dvě železářské pece. Vznik těchto hamrů, ale i dalších na české straně v Pořežíně, Velké Losenici nebo Ronově souvisí s těžbou ložiska polymetalických rud na úbočích kopce Peperku (Berkwerk), který tvoří dominantu okolí a jenž leží v centru oblasti, v níž byly hamry zakládány. Po jeho hře-

← *Čelní pohled na objekt bývalého mlýna. Foto O. Merta 2015*

benu probíhala stará zemská hranice a částečně i hranice klášterního panství. Těženo bylo i ložisko při dnes zaniklé vesnici Babín, která leží přibližně o 5 km jižněji. Archivní prameny dokládají, že ve druhé polovině 17. století se zde železo již nevyrábělo a zřejmě ani nezpracovávalo. Zřejmě někdy v tomto období vznikl na místě bývalého hamru mlýn, který byl nejspíše někdy před polovinou 19. století přestavěn do současné klasicistní podoby. Ve mlýně, známém podle rodiny posledních majitelů jako Brdíčkův mlýn, se přestalo mlít před 2. světovou válkou a v roce 1976 objekt získalo Technické muzeum v Brně.

Popis: Objekt bývalého mlýna tvoří kamenná budova obdélné dispozice (17 × 9 m), jejíž východní třetinu tvoří částečně podsklepená obytná část (**A**). Dispoziční řešení se nevymyká běžnému schématu, je v zásadě dvoudílné, se vstupem do mlýnice, která plnila i funkci síně. Obytná část je relativně malá. Dodatečně členěné obytné místnosti jsou zaklenuty *českou plackou. Stejně stará je i stodola robustní pilířové konstrukce (**B**), hospodářské stavení je nejmladším stavebním článkem areálu (**C**). V 80. letech minulého století byl v areálu mlýna proveden *archeologický výzkum, který přinesl doklady o existenci hamru. V roce 2000 byla zahájena obnova objektu a výstavba technologických zařízení hamru, zahrnujících dvojice vodních kol a konstrukci tzv. chvostového hamru a byly položeny zjišťovací sondy, které odkryly části nasucho kladeného zdiva. Tyto konstrukce lze považovat za doklad existence bývalého hamru. Při vyklízení mlýnice pak bylo získáno větší množství nestratifikovaných keramických fragmentů datovaných do období od 13. do 20. století. Množství strusek pak svědčilo o blízké poloze hamru a kusové železářské pece. Přímý důkaz o stáří ani existenci hamru v areálu mlýna se však nepodařilo získat. Západně od mlýna, v blízkosti tzv. *pazderny, se ve výkopu inženýrské sítě podařilo zachytit průběh staršího náhonu, v jehož blízkosti se nacházela skládka železářských *strusek, množství uhlíků a mouru. To spolu s doposud existujícím kamenným sklípkem pod strání, v níž

↑ *Kolo na horní vodu – pohled od jihozápadu. Foto S. Jagošová 2010*

je doposud patrný průběh onoho staršího náhonu, odkazuje k původní poloze středověkého hamru.
Mlýn vznikl na místě mlýna staršího, který využil vodního díla původního hamru, byl však vystavěn o něco severněji. Technické muzeum v Brně získalo objekt bývalého Brdíčkova mlýna v sedmdesátých letech minulého století. Do současné podoby byl areál rekonstruován v roce 2012. [**dm**]

Literatura: Merta 1980; Merta – Škabrada 1991.

Okolí:
(1) Pořežín (ZR), tvrz Durnštejn s mlýnem (původně hamr): N 49°34'31.22", E 15°48'45.65" (4,8 km).
(2) Zámek Žďár (ZR), Vápenice – jezírko vzniklé v místě těžby: N 49°35'0.83", E 15°54'7.67" (5 km).
(3) Polnička, Zámek Žďár (ZR), zaniklá úzkokolejná lesní železnice Najdek – Račín (přejezd Nižovka): N 49°35'46.72", E 15°52'30.71" (cca 3,4 km).

↑ *Celkový pohled na mlýn a hospodářskou budovu od jihovýchodu. Foto S. Jagošová 2010*

↑ *Pohled na budovu mlýna od jihozápadu. Foto S. Jagošová 2010*